XVII. évfolyam 10. szám

2019. október 25. | 5780. Tisri 26. | ב"ה

PESTI SÓLET

A DOHÁNY UTCAI KÖRZET HAVILAPJA

WWW.DOHANY-ZSINAGOGA.HU

Négy csütörtök - négy rabbi (7. oldal)

Újlipótváros a kezdetekben (10 - 11. oldal)

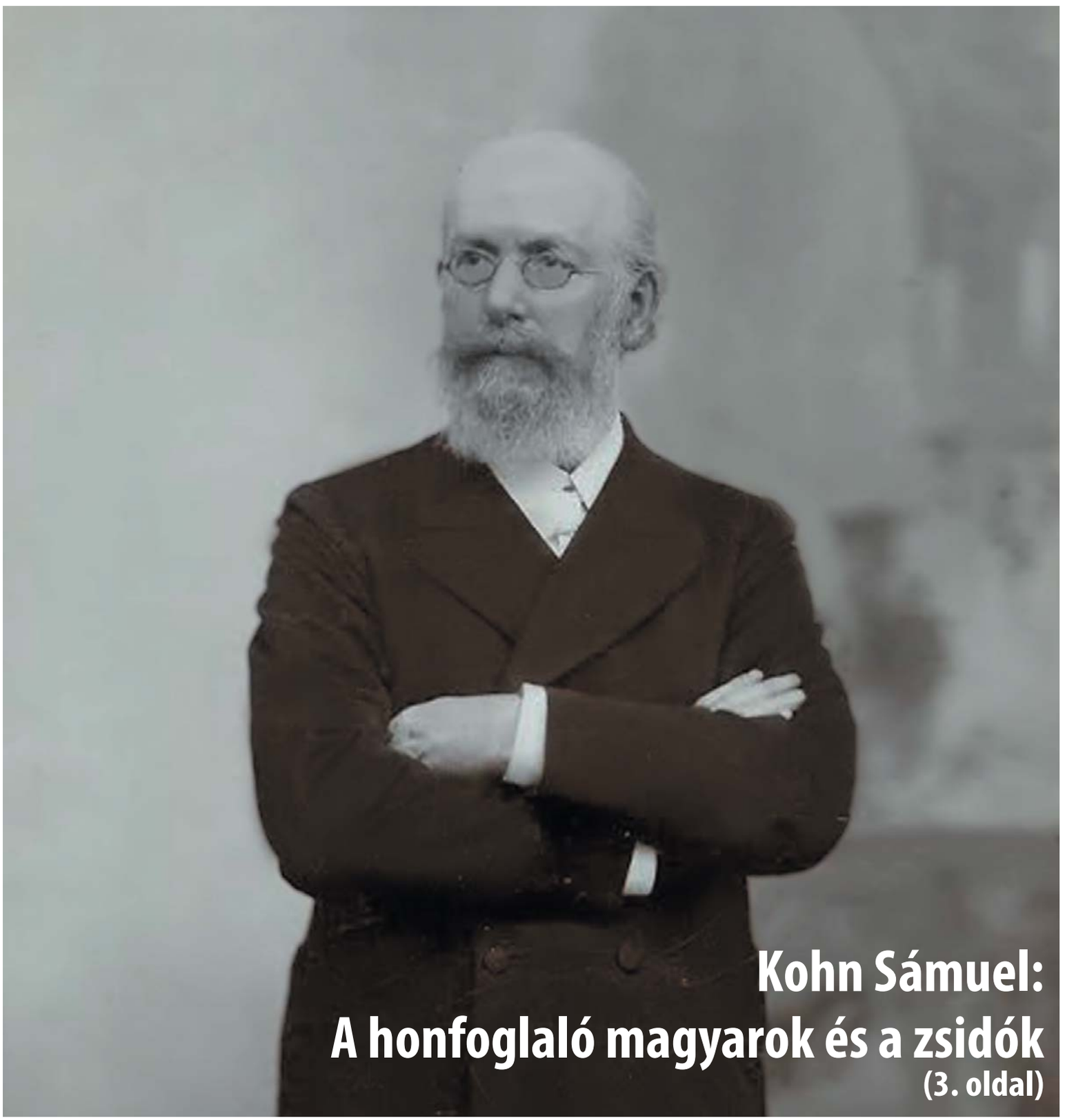

Kohn Sámuel: A honfoglaló magyarok és a zsidók

(3. oldal)

Bemutatkozik a 135 esztendős Magyar-Zsidó Szemle

Az elmúlt hónapokban a 2. oldalon a zsidó vallásról, ünnepekről, szokásokról, történelemről, hősökről szóló cikkek szerepeltek régi nagyjainktól. Ezen nem változtatunk, ám mostantól a Magyar-Zsidó Szemle-t szemlézzük. A kiadvány a magyarországi neológ zsidóság legfontosabb tudományos és közéleti folyóirata volt, mely 1884-től 1948-ig jelent meg, változó gyakorisággal.

A Magyar-Zsidó Szemle nem az első magyar nyelvű zsidó periodika, azonban tudományos súlyát és élettartamát tekintve hosszú pályafutása alatt nem akadt vetélytársa. A zsidósággal foglalkozó tudomány minden ágát felölelő folyóirat, a magyar zsidó történelem, vallás- és felekezettörténet tárgyában tartalmaz felbecsülhetetlen értékű forrásanyagot. A Magyar Zsidó Szemle szerkesztői és munkatársai a hazai zsidó tudomány legjelesebb képviselői közül kerültek ki. 1884-től 1891-ig Bacher Vilmos és Bánóczi József voltak a szerkesztők, Majd Blau Lajos kitűnő hebraista volt a folyóirat szellemi irányítója. Később Hevesi Simon, Hevesi Ferenc és Weisz is ellátta a lap szerkesztését. Az 1946-1948. évi három utolsó évfolyam szellemi irányítója Hahn István és Scheiber Sándor támogatásával Lőwinger Sámuel volt.

De nézzük, miként köszöntötték az olvasókat az első, az 1884-es szám szerkesztői!

Olvasóinkhoz.

Egy uj vállalat támogatására hívjuk fül a hazai közönséget, első sorban hitsorsosainkat, a zsidókat. Vállalatunk nem valamely meglevővel akar versenyezni, hanem oly hiányt pótolni, melyet évek óta sajnosán érezünk. Mert ki nem tudja, hogy nálunk mindennek meg van a maga közlönye: tudománynak, pártnak, felekezetnek, csak a zsidóságnak nincs. Pedig talán mi szorultunk leginkább organumra. Egy évezred óta lakunk együtt más vallásu honfitársainkkal e haza talaján s kérdés, ismernek-e bennünket? Ám mi nem a megismeréstől tartunk, hanem a félreismeréstől. Meggyőződésünk és törekvéseink. ambicziónk és sérelmeink nemhogy kerülnék a világosságot, hanem keresve keresik. De talán még inkább van szüksége ily orgánumra magának a zsidóságnak. Vallásunk és kutfőinek, régi irodalmunk és a zsidó tudománynak ismerete és művelése hihetetlenül hanyatlott egy nemzedék óta. És e hanyatlással karöltve jár felekezeti érdekeink elhanyagolása, a közömbösség és részvétlenség minden iránt, mi azelőtt a zsidóság egységét dokumentálta.

Úgy érezzük tehát, hogy szükséges munkát végzünk, midőn a Magyar-Zsidó Szemle megindítása által alkalmat szolgáltatunk arra, hogy magyar hitsorsosaink a zsidóság ügyeiben útbaigazítást és fölvilágositást, nem-zsidó polgártársaink pedig tájékozást és eligazodást nyerhessenek.

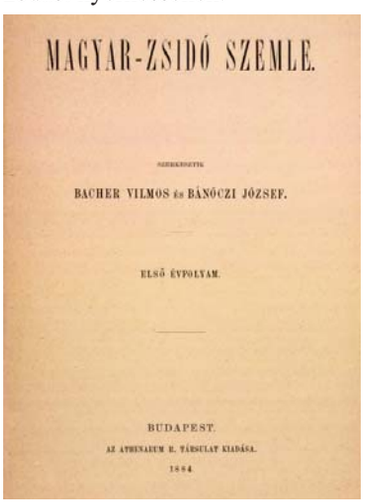
MAGYAR-ZSIDÓ SZEMLE.

SZERKESZTIK

BACHER VILMOS és BÁNÓCZI JÓZSEF.

ELSŐ ÉVFOLYAM.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.
1884.

Ehhez képest egyik céluuk a zsidó tudománynak közérthető módon való művelése és terjesztése. Tudjuk valamennyien, hogy hazai irodalmunkban eddigelé e tudománynak csak elvétve és alkalomszerüleg akadt művelője. A ki nálunk zsidó tudományról irni akart, idegen nyelvhez volt kénytelen fordulni, s idegen nyelvű művekhez folyamodott az érdeklődő közönség. Mi ime először nyújtunk módot a mindkét rendbeli viszásság megszüntetésére s folyóiratunk állnuilő orgánuma lesz a magyar nyelven megszólaló zsidó tudománynak.

Hogy ennek minél szélesebb és biztosabb alapot vessünk, a külföldi irodalmak zsidó tárgyú termékeit folytonos figyelemmel fogjuk kisérni. Bíráló ismertetésekben minél behatóbban adunk majd számot az idevágó kutatások eredményeiről s gondunk lesz reá, hogy a Magyar-Zsidó Szemle olvasói tudomást nyerjenek minden nevezetesb jelenségről, mely a zsidó tudományt előbbre viszi, vagy a zsidóságot más tekintetben érdekli. Ép úgy fogunk, folyóiratunk czéljához képest, oly művekről is megemlékezni, melyekkel hitsorsosaink a különböző nemzeti irodalmakhoz kiválóbb módon járultak.

Hitfelekezeti állapotaink a legziláltabbak, társadalmi állásunk még mindig támadás és ostrom tárgya. Mennyiben vethetünk e miatt magunkra, mennyiben a viszonyokra, itt nem vizsgáljuk; de bizonyos, hogy a szervezetlenség, mely a hazai zsidóság minden kulturális törekvését megbénítja s községi állapotainkat már-már tarthatatlanokká teszi - legalább is elősegité azon sajnos viszonyok beálltát, melyeknek súlyát fájlalva érezzük mindannyian. Hogy itt gyökeres orvoslás elodázhatatlan, bizonyos, s a Magyar-Zsidó-Szemle egyik főczélja ez orvoslást lehetőleg előmozdítani. Programmunk e tekintetben ugyanaz, melyet hitfelekezetünk dicső védője és barátja. Eötvös József báró e szókba foglalt: „A hazában létező izraelita hitfelekezet mint vallásos társulat is épen oly szabad, önálló és autonóm testületet képezzen, mint a keresztény autonóm egyházak.”

A külföldi zsidók állapota, valamint a hazai zsidó-községek belélete, intézeteik és iskoláik szintén állandó rovata lesz Szem¬lénknek. Azon leszünk, hogy tájékoztató czikkek és saját kül- és belföldi levelezőink értesítései lehető hű képét nyújtsák mindama mozzanatoknak, melyek magyar hitrokonaink előtt érdeklődés és tanulság tárgyai.

Bizalommal fordulunk ezek után a magyar zsidó közönséghez, hogy bennünket hazafias és közhasznú vállalatunkban lehetőleg támogassanak.

*

A rovatban megjelenő írásokat eredeti formájukban adjuk közre, így nem szerkesztjük, s nem javítjuk a mai kor helyesírásának megfelelően!

I M A R E N D

Hétköznap: 7:30-kor kezdünk reggel, az **esti ima** időpontja 17:00 óra, helyszín a Talmud-Tórában.

Az esti ima előtt fél órával, sakk, kártya, kávé és tea várja híveinket!

Péntek esti ima: 17:00-kor már a **Hősök Templomban.**

Szombat reggeli ima a Hősök Templomban Sachrisz: 9:30

Tóraolvasás: 10:00 Muszáf ima: kb. 10:45

Vasárnap reggeli ima: 8:00-kor, **esti ima:** 17:00-kor, mindkettő a Talmud Tórában.

A péntek esti kiddust, illetve a szombat délutáni sálesüdeszt szintén a Talmud-Tórában tartjuk.

Sálesüdeszek kezdete a következő hetekben:

november 2.	16:15	november 9.	16:00
november 16.	15:45	november 23.	15:45
november 30.	15:45		

Kohn Sámuel: A honfoglaló magyarok és a zsidók

A Magyar-Zsidó Szemle 1884-es, I. évfolyamának első cikke, – melyből egy rövid részletet közlünk, teljes egészében itt olvashatják: https://tinyurl.hu/BViM/ – nem csak érdekes, de a Dohány körzet tagjainak, a szerzője is fontos. Kohn Sámuel (1841-1920) Baján született, a ciszterciek bajai gimnáziumában járt, aztán két évig Pápán zsidó tanulmányokat folytatott. 1858-tól a boroszlói zsidó hittudományi szemináriumban tanult teológiát, s 1865-ben az egyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1866. június 2-án az ő mondta el az első magyar nyelvű zsidó hitszónoklatot a Dohány utcai zsinagógában. Majd a hitközség rabbijává választották. Sokat tett a pesti zsidóság magyarosításáért. Érdemeit 1905-ben főrabbivá előléptetésével ismerték el.

Habár Pannoniában már a magyarok megérkezése előtt is éltek zsidók, a magyar zsidók története mégsem ezekkel az Árpád hadai által itt talált zsidókkal indúl meg, hanem még a honfoglalás előtti időkben és hazánktól távol eső vidékeken. A magyarok és a zsidók ugyanis történeti szemkörünk legvégső határain találkoztak, és már azokban a régi időkben, a midőn írott tudósításaink a magyarokról egyátalán legelőször tesznek említést, igen közel érintkezésibe jutottak egymással.

Midőn a magyarok és zsidók közt fenállott e legrégibb kapcsolatokat kutatni akarjuk, a honfoglaló magyar hadakat vissza kell kísérnünk az Azov-, és a Fekete tengertől éjszakfelé terjedő Leledin tartományig, a hol az ősi hazájukból kiköltözködött magyarok a honalkotás előtt, 884 óta, tudvalevőleg több évig laktak, a kozárok földjén s ezek tőszomszédságában.

A két vérrokon, egy törzsről szakadt nép közt, mely egymással már régóta érintkezésben állott, csakhamar a legbensőbb viszony fejlődött ki. Kozárok és magyarok, kiket az orosz évkönyvek egyaránt *gorok*nak neveznek, és a kik valószínűleg csak szójárásilag különböző nyelvüket egymástól eltanulták, szoros szövetséget kötöttek. S a kozár kházáu, hogy e szövetséget, melyre a harczias szomszédnépekkel szemtan nagy súlyt vetett, megerősítse és biztosítsa, a Hét-magyar egyikének, Előd nek, Álmos után a magyarok legtekintélyesebb vajdájának, egy előkelő kozár nőt adott feleségül. A két nép közt a barátságos viszony akkor sem szűnt meg, midőn a magyarok a besenyők által Levédiából kiszoríttatván, Átelközbe költözködtek, tehát a kozároktól távolabb estek. Itt is a kozár kházán volt az, ki követséget küldött Előd vajdához, kit az egész magyar nemzet fejedelmévé akart megtenni. Előd vonakodása után újabb követeket küldött a magyarokhoz, hogy velők az egy közös fejedelem szükségét megértesse és nekik, mint a fejedelemségre legalkalmasabbat,. Árpádot ajánlja.

S a magyarok hajtottak a jó tanácsra, és Árpádot kozár módra pajzson fölemelvén, vezérükké, fejedelmükké nevezték.

E kozárok nagy része pedig, orosz, arab és zsidó kútfők összevágó tudósításai szerint, a mint ezt az összes tudományos világ és újabb hazai történetíróink is egytől egyig elismerik, a VIII. század második felében zsidó vallásra tért. Országuk a vallásos türelemnek ép oly ritka, mint utánzásra méltó példáját mutatta: zsidók, muhammedánok és pogányok, utóbb keresztények is, békés egyetértésben éltek ott egymás mellett.

De a két kozár államfő: a kházán és a pech (bég), az egész udvar, az állami hivatalnokok és tisztviselők, a törzsfők és vezérek, a hadsereg tisztjei s magasabb rangú katonái mindnyájan a zsidó bitet vallották.

A pogány magyarok tehát már Levédiában találkoztok zsidókkal, és a zsidó vallással már kozár szövetségeseiknél megismerkedtek.

Azon vallásos közönynél fogva, mely a régi magyarokat, valamint a velük rokon kazárokat, bolgárokat, kunokat, besenyőket stb. jellemzi, e népek mihelyt fejlettebb pozitív vallásokkal jutottak érintkezésbe, azokat ősvallásukkal könnyen föl is cserélték vagy legalább egybevegyítették. E körülmény megmagyarázza azt, hogy a pogány kazárok közt mind a három monotheisztikus vallás korán és gyorsan elterjedt: az iszlám, mely különösen Perzsiától hatolt be hozzájuk; a zsidó vallás, melyet a byzanczi császárságból elmenekült zsidók vittek oda magukkal; végre a kereszténység, melyet köz vetetlenül Byzanczium hól terjesztetlek.

A Perzsia és Byzanczium mindinkább terjeszkedő befolyása közé beékelt kozár fejedelmek soká ingadoztak az országukban mcghonosúlt különféle vallások közölt. De minthogy, ha a koránt elfogadják, Perzsia, - ha pedig a keresztet, Byzanczium nyert volna kiváló befolyást országukra: 740 körül a semleges zsidó vallást választották államvallásnak, mivel önállóságuk, a két nagy szomszéd birodalom közölt, így volt leginkább biztosítva. Innen az a különben oly feltűnő jelenség, hogy, míg a kozár nép közt a pogányság mellett mind a három pozitív vallásunk voltak hívői, a kozár állam fejei, továbbá a törzsfők, az előkelők s a magas rangú katonák, szóval: a kormány-körüktől s az udvartól függők, tán kevés kivétellel, mind zsidóbitűek valának.

A kozárok különös súlyt vetettek arra, hogy a magyarokat megnyerjék. Viszont a magyarok egész készséggel engedtek a kozár befolyásnak. Magát Árpádot, Előd vonakodása után, a kozárok ajánlata folytán és kozár szokások szerint, emelték a fejedelemségre. Mindezeket összes történetíróink elismerik. S a magyarok egyátalán ne fogadták volna el a zsidó hitet, melyet a velők szövetséges, gyakran még sógorságban is élő kozárok mértékadó körei, különösen kházánjai s törzsfönökei vallottak? Nagyobb vagy kisebb részük e hitet, habár csak külsöleg bizonyára elfogadta, vagy, a pogány népek módjára, mint például a bolgárok is, legalább a maga hitével egybevegyitette.

... régi magyar hagyomány szerint, ama százynyolcz nemzetség közt, mely a honfoglaló magyar népet alkotta, egy Zsiday nemzetség is volt, E hagyomány, úgy látszik fentartotta a régi magyarok zsidóhitű bajtársainak emlékét. Magát a »zsidó« szót a magyarok valószínűleg vagy közvetve a kozárok által, vagy pedig az oroszoktól vették át s ide hozták már magukkal.

*

A rovatban megjelenő írásokat eredeti formájukban adjuk közre, így nem szerkesztjük, s nem javítjuk a mai kor helyesírásának megfelelően!

Ötezer éves városra bukkantak Izraelben

Egy 5000 évvel ezelőtt virágzó nagyváros maradványaira bukkantak Izraelben - jelentette a Háárec című újság honlapja. Az En Esur nevű helyen egy útépítés során előbukkant városban időszámításunk előtt 3000 évvel hatezren éltek, ami abban a korban hatalmas településnek számított. A föld alól előbukkant város méretében jelentősen megelőzi az Izrael földjén eddig legnagyobbnak tekintett kora bronzkori Jerikót és Meggidót, noha elmarad az Egyiptomban és Mezopotámiában feltárt korabeli városias településektől.

A leletek alapján már a korai khalkolitikumban (kőrézkor), hétezer éve jelentős nagyságú falu volt ezen a helyen, ami alapján kissé át kell írni a kor a történelmét, mert az eddig gondoltnál korábban megindulhatott a városiasodás.

Az észak-déli 6-os autópálya egyik bekötőútjának építése közben bukkantak a Tel-Aviv és Haifa között félúton az ősi település nyomaira - a helyi törvények szerint meg kellett kezdeni az ásatásokat.

Ez Izrael eddigi legnagyobb ásatási területe, de Jichák Paz, az Izraeli Régészeti Hivatal (IAA) szakembere azt nyilatkozta, hogy az eddig feltárt terület csak az egykori város 10 százaléka.

A Földközi-tenger déli medencéjének most előkerült eddigi legnagyobb városában az épületek maradványai alapján fejlett hatalmi központ működött számos középülettel kb.65 hektáron, ami a korabeli Jerikó területének a tízszerese.

Az írásbeliség előtt megszületett város tervezett és sűrűn lakott volt, a lakóépületek mellett raktárak és magtárak álltak a kikövezett utcák mentén. Tornyokkal megerősített, két méter széles városfal védte a települést, amelynek a falon kívül saját temetője is volt valószínűleg a társadalmi helyzet alapján differenciált egyszerűbb és jelentősebb sírokkal.

A legnagyobb, 25 méter hosszú épület szakrális célokat szolgálhatott, embert utánzó figurákat találtak benne, mellette két hatalmas, messziről odavitt kőalapot, melyek egyikén állatok csontvázaira leltek.

A szakemberek még nem tudják, miért, de a nyomok szerint i.e. 3050 körül a várost elhagyták lakói. Az ásatások befejezése, a leletek dokumentálása után az árkokat betemetik, folytatják az útépítést, s várhatóan nem lesznek látogathatók a megtalált ősi város maradványai.

Pesti Sólet menü a www.izraelinfo.com /Bea Bar Kallos Szabó Orsi és (Macesz)/ receptjei alapján

Ecetes hideg zöldbableves

Hozzávalók: 0,5 kg felvágott sárga-hüvelyű zöldbab, 1 db zöldpaprika, 1 paradicsom, 1 nagy fej hagyma, 1 tk. pirospaprika, 1,5 liter víz, 0,3 kg növényi tejföl, 2 ek. ecet, olaj, só, bors

Elkészítés: A hagymát finomra vágom, és olajon egy nagy lábosban megfonnyasztom, majd hozzáadom a felkockázott paprikát, a pirospaprikát, a zöldbabot. Alaposan összeforgatom, kicsit hagyom pirulni, végül jön a felkockázott paradicsom, só, bors és a víz. Alacsony lángon addig főzöm, amíg a bab megpuhul, ekkor hozzáadom a tejfölt (hőkiegyenlítéssel, és egy kis leves visszaturmixolásával, hogy ne kelljen bele liszt), összeforralom és lehűtöm. /Ha este megfőzöm, másnap ebédre tökéletesen lehűl.

A lehűlt leveshez adom hozzá az ecetet, amit mindenki a maga kedve szerint ízesíthet további ecettel.

Édes-pikáns marhaszegy

Hozzávalók: 1,4 kg marhaszegy (vagy lapocka), 1 1/2 ek só, 2 tk bors, 3-4 szem szegfűbors, 2 babérlevél, 4 ek olaj (ha a fele margarin), 3 közepes vöröshagyma, 6 gerezd fokhagyma, 2 ág kakukkfű, 2 közepes répa (hámozva, karikára vágva), 1 1/2 ek paradicsompaszta, 3/4 bögre aszalt barack és/vagy aszalt szilva, 6 pohár húsleves alaplé, vagy víz, 1 üveg vörösbor.

Elkészítés: A húst dörzsöljük be sóval és borssal, majd hagyjuk pihenni 40 percet. A sütőt melegítsük elő 160 fokra. Egy sütőálló vaslábasban hevítsünk fel 2 kanál olajat, majd süssük meg a hús minden oldalát, hogy szép barna legyen (kb. öt percig oldalanként). Vegyük ki a húst egy tálra. Tegyünk még két kanál olajat (margarint) a lábasba, és süssük meg a hagymát, a fokhagymát, a kakkukfüvet, a répát és a paradicsompasztát. Közepes hőmérsékleten süssük 5-7 percig, amíg szépen lágyan megbarnul minden.

A húst helyezzük vissza a lábasba, tegyük mellé az aszalt gyümölcsöt, és öntsük fel alaplével meg borral. Akkor jó, ha a folyadék ellepi a húst. Fedjük le a lábast, és tegyük a sütőbe. Főzzük addig, amíg a hús szinte darabjaira esik, ez kb. 3 ½-4 óra. Ha a hús kész van, szedjük ki a lábasból, és tegyük félre. Takarjuk le fóliával, hogy ne hűljön ki. A lábast tegyük a tűzre, és forraljuk el a levet kb. a felére, ennek minimum 25 perc kell. Ha elforrt, és szép szószunk maradt, kóstoljuk meg, fűszerezzük, ha szükséges. A húst szeleteljük fel és tálaljuk a szósszal, répával, aszalt gyümölcsökkel, esetleg finom burgonyafánkkal. De akár kuszkusszal is lehet.

Diétázók nasija

Hozzávalók: 100 g Chia mag/lenmagliszt, 50 g szezámmag, 25 g mák, 100 g mandulaliszt, 50 g tökmag, 50 g napraforgómag, 50g amaránt mag, 1-1,5 dl forró víz, só, bors, ízlés szerinti fűszerek.

Elkészítés: A chia magot egy tálban leforrázom vízzel, és állni hagyom, amíg egy kicsit tojásfehérjére emlékeztető nyúlós masszát nem kapok. Belekeverem az összes magot, sózom, és fűszerezem. Ez lehet füstölt pirospaprika, zátár, kakukkfű, bazsalikom, oregánó, vagy amivel akarjuk. Amikor már mindent alaposan összedolgoztam, a sütő 120 fokra előmelegítve várja a tepsibe sütőpapírra vagy szilikonlapra max. fél centi vastagra nyújtott tésztát, amit adagonként kb. 50-70 percig sütök (sütője válogatja, légkeverés sütőben, annak hamarabb lesz kész a krékere). Figyelni kell az első adagnál, hogy mennyi idő, s a többinél már csak be kell állítani az órát. Akkor jó, ha a sütőpapírtól elválik a megsült lap, és darabokra törhető.

Veszélyt jelentenek az autókra a falevelek

Terveink szerint mostantól új, „szolgáltató” rovatot indul, amelyben különböző területek jó ismerői segítik a Pesti Sólet olvasóit. Elsőre a Prémium Autókozmetika vezetője, Szabó Roland ad az évszaknak megfelelően autóápolási tanácsokat.

– Bár nyáron kellemes az árnyékot adó fák alatt megállni, ilyenkor őszszel már kevésbé jó, ugyanis az autóra hulló falevelek elszíneződhetnek és károsíthatják a fényezést – kezdte Roland. – Éppen ezért mielőbb távolítsuk el a járműről a leveleket. Azonban két dolgot ne tegyünk: ne gépi mosóba mossuk le, mert mikro-kopást okozhat az autó felületén. S éppen ezért, ne söpörjük le száraz kefével sem. Óvatosan, egyesével szedjük le a leveleket. Ha csak néhány darabot láttunk, azokat akár a menetszélre is rábízhatjuk. Nézzük át az esőjáratokat, és onnan is szedjük ki a leveleket mosás előtt, mert azok megfogják a vizet, sarat és dugulást okoznak.

Ha átmostuk, de még maradt levélfolt, attól tisztítószerrel és száraz kendővel szabadulhatunk meg. Majd viaszosítsuk autót, és hagyjunk védőbevonatot! Ez fontos, a fényezést hidrofób hatással látja el, s kitolja a következő mosás időpontját, mert nem áll meg rajta a víz és a kosz.

Figyeljünk, hogy az első sárvédőben is állhat falevél, illetve a sár, biztosítva a rozsdásodáshoz szükséges környezetet, amit előbb-utóbb a karosszéria bán. Autómosónkban erre is ügyelünk, ezért kiszívjuk a faleveleket és sarat a járatokból.

Roland beszélt arról is, hogy ma már léteznek olyan mosószerek, amelyekhez nem kell plusz víz. Ha az autón madárürüléket találunk, vagy nem túl poros, ez tökéletes megoldás. Előnye, hogy nincs szükség különösebb előkészületre, s az előbbi problémát gyorsan megoldhatjuk, de az egész kocsit is kb. tíz perc alatt letakaríthatjuk. Csak mikroszálas ronggyal használjuk! Törlés közben folyamatos csuklócsavarással, mindig tiszta résszel töröljük az autót, hogy ne karcoljuk össze a felületet.

Mi az autókozmetikában ezt polírozás előtti állapotfelmérésnél használjuk, vagy mosás után így töröljük át azokat a részeket, amelyeken az előmosó, vagy a bogároldó nem volt elég hatékony. Mosónkban mikroszálas mosókesztyűt és habágyút használunk, így lesz tökéletes, karcmentes a mosás. Ráadásul akár a pár napos bogárnyomot is finoman eltávolíthatjuk. A vízmentes mosószerek általában viaszt is tartalmaznak. Vastagon saras, vagy régen mosott autókon viszont nem alkalmazható karcmentesen!

“Rendszerváltás a Síp utcában”

Visszatekintés: rendszerváltás és a magyar zsidóság 2.

Kultúra és közösség

Wesselényi u. 7.
2019. november 6.
17:30

Alapítvány a Budapesti Dohány utcai zsinagógáért

Négy kedd-négy rabbi

Novembertől ismét „Négy kedd-négy rabbi” címmel és természetesen kedden folytatódnak az előadások a Talmud-Tórában. A négy rabbi tanításait továbbra is nem csak a helyszínen lévők élvezhetik, de a Dohány körzet facebook oldalán is rendre követhetik, ahogy eddig is tették több százan.

Tehát: *november 5-én, 12-én, 19-én és 26-án*
Négy kedd-négy rabbi a *Talmud-Tórában,*
a szokott időpontban, *18:00* órától.

Az előadók:
Zeév Paskesz, Darvas István,
Markovics Zsolt és Frölich Róbert lesznek ismét.

DOHÁNY KÖRZET NOVEMBERI PROGRAMJA

Minden hétköznap reggeli ima 7:30, esti ima **17:00** a Talmud-Tórában, vasárnap és munkaszüneti napokon reggel ima 8:00, esti ima **17:00** a Talmud-Tórában.

November 1. Esti ima a Hősökben 17:00, utána Kiddus a Talmud-Tórában
November 2. Reggeli ima a Hősökben 9:30
Esti ima és sálesüdesz a Talmud-Tórában 16:15
November 5. **Négy kedd-négy rabbi**, előadássorozat a Talmud-Tórában **17:30**
Zeév Paskesz, Darvas István, Markovics Zsolt és Frölich Róbert
November 6. *Rendszerváltás a Síp utcában 2. – Kultúra* – **Goldmark-terem 17:30**
Dombi Gábor és az Alapítvány a Dohány utcai zsinagógáért szervezésében Dési János vendégei: Hernádi Miklós, Kőbányai János és Rózsa T. Endre
November 8. Esti ima a Hősökben 17:00, utána Kiddus a Talmud-Tórában
November 9. Reggeli ima a Hősökben 9:30
Esti ima és sálesüdesz a Talmud-Tórában 16:00
November 12. **Négy kedd-négy rabbi**, előadássorozat a Talmud-Tórában **17:30**
Zeév Paskesz, Darvas István, Markovics Zsolt és Frölich Róbert
November 15. Esti ima a Hősökben 17:00, utána Kiddus a Talmud-Tórában
November 16. Reggeli ima a Hősökben 9:30
Esti ima és sálesüdesz a Talmud-Tórában 15:45
November 17. **Dohány Kulturális Páholy: Dalok a Kispipából**[1] - *Goldmark-terem 15:00*
Fesztbaum Béla és a Kék Duna Szalonzenekar Seress Rezső estje
November 19. **Négy kedd-négy rabbi**, előadássorozat a Talmud-Tórában **17:30**
Zeév Paskesz, Darvas István, Markovics Zsolt és Frölich Róbert
November 22. Esti ima a Hősökben 17:00, utána Kiddus a Talmud-Tórában
November 23. Reggeli ima a Hősökben 9:30
Esti ima és sálesüdesz a Talmud-Tórában 15:45
November 26. **Négy kedd-négy rabbi**, előadássorozat a Talmud-Tórában **17:30**
Zeév Paskesz, Darvas István, Markovics Zsolt és Frölich Róbert
November 29. Esti ima a Hősökben 17:00, utána Kiddus a Talmud-Tórában
November 30. Reggeli ima a Hősökben 9:30
Esti ima és sálesüdesz a Talmud-Tórában 15:45

[1] **Regisztrációköteles**!
Regisztrálni november 12-ig lehet: fulopvildi@gmail.com, vagy 06-30-539-4683.

JAVÍTÁS!

Előző számunkban, az 5780-as naptárban Kiszlév esetében hibásan Niszán dátumai szerepeltek. Ezért adjuk most közre ezt a hónapot külön, jól!

KISZLÉV

1	11.29	Péntek	Rajs Chajdes Kiszlév 2.
2	11.30	Szombat	
3	12.01	Vasárnap	
4	12.02	Hétfő	
5	12.03	Kedd	
6	12.04	Szerda	
7	12.05	Csütörtök	
8	12.06	Péntek	
9	12.07	Szombat	
10	12.08	Vasárnap	
11	12.09	Hétfő	
12	12.10	Kedd	
13	12.11	Szerda	
14	12.12	Csütörtök	
15	12.13	Péntek	
16	12.14	Szombat	
17	12.15	Vasárnap	
18	12.16	Hétfő	
19	12.17	Kedd	
20	12.18	Szerda	
21	12.19	Csütörtök	
22	12.20	Péntek	
23	12.21	Szombat	
24	12.22	Vasárnap	Erev Chanukka Felavatás ünnepe 1. gyertya
25	12.23	Hétfő	Chanukka Felavatás ünnepe 2. gyertya
26	12.24	Kedd	Chanukka Felavatás ünnepe 3. gyertya
27	12.25	Szerda	Chanukka Felavatás ünnepe 4. gyertya
28	12.26	Csütörtök	Chanukka Felavatás ünnepe 5. gyertya
29	12.27	Péntek	Chanukka Felavatás ünnepe 6. gyertya
30	12.28	Szombat	Chanukka Felavatás ünnepe 7. gyertya

A Dohány Zsinagóga Alapítvány Kulturális Páholya 2019. november 17-én 15 órai kezdettel bemutatja

Dalok a Kispipából

Fesztbaum Béla és a Kék Duna Szalonzenekar Seress Rezső estje.

Helyszín: Goldmark-terem
1075. Budapest, Wesselényi utca 7.

Az előadás regisztráció köteles.
Regisztrálni az ismert telefonszámon sms-ben, vagy email címen lehet.
Fülöp Ildikó +06 30 539 4683/ fulopvildi@gmail.com

Grillezés az udvaron

Október 17-én közös grillpartit rendezett a Dohány és a Bethlen körzet. A hamburgereket és a többi finomságot a Kóser Deli munkatársai készítették számunkra a kertben. A megjelentek pedig a szukkajszi sátorban falatozhattak jóízűen.

Négy csütörtök – négy rabbi

Négy kedd, négy rabbi címmel indult előadássorozat szeptember 3-án a Dohány körzet Talmud-Tórájában. Az ünnepek miatt októberben csütörtökönként – novembertől újra kedden - négy rabbi ad/ott tanítást a Tóráról, vallásról és sok-sok érdekességről a zsidóság kapcsán. Aki nem tudott személyesen is megjelenni, az a Dohány körzet Facebook oldalán élőben követhette Zeév Paskeszt, Darvas Istvánt, Frölich Róbertet, illetve Markovics Zsoltot. Kicsit szemezgetünk az előadásokból, melyeket utólag is teljes egészében megnézhetnek az említett Facebook oldalon.

A sort októberben is **Zeév Paskesz** nyitotta, s ismét rengeteget tanultunk. Ráadásul, úgy, mint ha egy baráti beszélgetés során mesélne, s azt mondaná: „Te figyelj”, vagy „képzeld el,…” És mi, Tórában jártasak és kevésbé jártasak, tágra nyílt szemekkel figyeltük, elképzeltük…

Ezúttal Najáchról (Noé) hallhattunk, aki tökéletes cádik volt. Rendkívüli, hogy a hetiszakasz elején egymás után kétszer szerepel a Tórában „Najách”. Neve visszafelé olvasva azt jelenti „kegy”. S az előző (az első) hetiszakasz éppen ezzel a szóval fejeződik be… Hogy folytassuk különlegességek sorát, Najách betűinek számértéke 58. Bölcseink szerint azt jelenti, 58 évet élt együtt egy másik tökéletes cádikkal, Ábráhammal. Így Ábrahámnak első kézből volt információja a vízözönről, s a korábbi időkről. A két világ összehasonlíthatatlan, akkora volt a különbség. Nem mellékesen, a dinoszauruszok a vízözön előtti lények. Bár az embernek van szabad akarata, az állatnak nincs. Ám az egyik magyarázat, azért kaptak büntetést az állatok is, mert ők is letértek az útról. A másik szerint megfertőződtek, miután kapcsolatba kerültek a bűnös emberekkel. Meglepve hallottuk, a tulajdonságok is a bárkára szálltak, de azok is csak párban tehették meg. A hazugság csak nehezen talált társat, ez végül a veszteség lett. A tanítás szerint azért, amit valaki hazugsággal keres, azt el fogja veszíteni.

Végigpörög a Tóra a generációkon egész Teráh-ig, Ábrahám apjáig. Ádám és Najách között tíz generáció élt, ahogy után szintén 10. generáció Ábrahám. Minden generációban akadt, aki követte az Ö.valót, ők lettek a kiválasztottak. Ám láthatjuk, az emberek egyre rövidebb ideig élnek, Ádám 930, Metusaleh 969, Najách 950 évet kapott. Ábrahám már csak 175, Mózes 120, míg Dávid király 70 évet élt.

Javaslom, keressék és hallgassák meg Zeév Paskesz előadását IS a Faceebook-on. Érdemes!

Az amerikai hadseregben a II. világháború idején is működtek tábori rabbinátusok. S akadt egy központi szervezet, amely a háborúval kapcsolatos vallási kérdésekben foglalt állást. Főrabbink, **dr. Frölich Róbert** ezek közül ismertetett kettőt.

Az egyik nem csak a háborúban érdekes, de a ma is aktuális: lehet-e egy sírba két halottat temetni. A másik, a déli tengereknél, egy zsidó ápolónő dolgozott, s a helyi lakosok nagy bizalommal voltak a kereszt iránt. Ezért az volt a parancs, aki érintkezik velük, az jól látható helyen viseljen keresztet. Az ápolónő kérdése, megteheti-e? A temetés a mai korban válik aktuálissá, a terület kicsi, a zsidó populáció nő, s a halálozások száma is emelkedik. A bibliai időkben, aki tehette, sírbarlangba helyezte el az elhunytakat, s abban annyi üreget véstek, ahány fő elhelyezésével számoltak.

A bizottság több szempontból is vizsgálta a kérdést. Ha már foglalt a sír, nem tiszteletlenség-e a halottal szemben, ha megbontják a sírt? Kié a sír?

A bölcsek arra jutottak, óvatosan, szinte centinként, lehet a sírból kilapátolni a földet. Ám ha valami gyanús, meg kell állni, hogy ne sérüljön a koporsó – sem!

Továbbá, a sírkő a halotté! S ami alatta van, az is. Azonban a síron lévő szabad föld nem. A kő az marad, a földet viszont elmossa a csapadék, elfújja a szél stb. – ideiglenes, így senkinek sem a tulajdona.

A harmadik fontos szempont: a két koporsó között mennyi földnek kell lennie? Nos, a lényeg, a válaszfal, a föld olyan vastag legyen, hogy a két koporsó belátható időn belül ne érhessen össze. Tehát, – az egészségügyi előírásokon túl – e feltétellel, közös sírba lehet temetni két halottat.

Egy zsidónak nem szabad követnie a nem zsidó szokásokat és nem viselheti az ő ruházatukat stb. Ám a nagyvárosokban lévő szimbólumokat a szépség miatt emeltek, s nem az egyházi rítuson van a lényeg. Az pedig nem tilos egy zsidónak, ami szép. A fentiek alapján a bizottság azt a választ adta a kereszt kapcsán, hogy nem tilos, de szembemegy a zsidó vallással, ezért nem tanácsolja. Ám, ha a veszély nagy, az ápolónő viselheti.

Darvas István most Dávid királyról beszélt, aki Bethlehemben született, 2584-ben a zsidó, és ie 907-ben a nem zsidó időszámítás szerint. Édesapja, Jishaj egyike volt a négy bűntelen embernek. Édesanyja Nicebet.

A mi vallásgyakorlatunkban is jelen van Dávid király. Ismert, hogy népszámlálást tartott, melynek egy pestisjárvány miatt 70 ezer ember esett áldozatául. Azóta a zsidóságnál tilos a népszámlálás. Ezért, ha meg akarjuk számolni, megvan-e a minjen, nem úgy teszszük, hogy egy-kettő-három…, hanem egy tíz szóból álló verset mondunk.

Dávid király élete színesebb volt, mint Mózes, Ábrahám, vagy bármely bibliai hősünk élete, így azt is mondhatnánk, akadtak hibái. Mégis kiemelt szerepe van, hiszen a Messiás is majd Tőle származik.

A Talmud egyik magyarázata szerint az Aranyborjút egyetlen ok miatt készítették el őseink, hogy hivatkozási alapot adjanak a megtérőknek. Így egy közösség hivatkozhat arra, akkor mekkora bűnt követtek el, de tsuvát csináltak, megtértek, így az Ö.való a szándékai ellenére, mégsem pusztította el ezt a nemzedéket. Dávid a Bátséva történettel az egyénnek ad hasonló hivatkozási lehetőséget. Azzal, hogy szintén tsuvát csinált, nem csak megszabadult vétkétől, de királyként működhetett tovább. Sőt, egyik legnagyobb tisztelettel említjük nevét mai napig. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy amikor majd a cádikok összegyűlnek Ábrahám, Józsua és mind visszautasítja a bencsolás lehetőségét. A lakoma végén Dávid király fog bencsolni, s Ő lesz a megváltás királya…

A Rabbiképző főrabbijának, a fentinél jóval részletesebb tanítását is megtalálják a Dohány körzet Facebook oldalán.

Lapzártánk végén derült ki, hogy Markovits Zsolt, miskolci főrabbi előadása ezúttal elmarad/t.

Pesti Sólet | *a Dohány utcai körzet havilapja* | 2019. október 25. | 5780. Tisri 26.

Dési János

Újabb séta a zsidó Pozsonyban – a megmaradt zsinagóga

A pozsonyi neológ nagyzsinagóga sorsát sokan ismerik. A hatalmas, gyönyörű épületet 1967-ben lerombolták, arra hivatkozva, hogy útjában áll az akkor épített új dunai hídnak. Legutóbbi pozsonyi sétánkon – itt a Pesti Sóletben már felidéztük szomorú történetét. Jegyezzük fel azt is, a szocialista Szlovákia elpusztította a másik szép zsinagógát, az ortodoxot is a vár aljában. Szerencsére a harmadik, ahová most elzarándokolunk, megmaradt.

Pozsony belvárosában a Heyduk utcában (ulica Heydukova 11-13) található egy szépen felújított, ma is használt zsinagóga, amelyet eredetileg 1926-ban adtak át, ma karzatán egy kis kiállítással. S hogy keblünk dagadhasson, a bemutató létrehozói, szervezői között ott találjuk a pesti Dohány zsinagógában lévő múzeum és levéltár vezetője a nemzetközileg is elismert, Toronyi Zsuzsanna nevét is.

A tavasztól őszig látogatható épület szépen felújítva, rendben tartva, méltóképpen megőrizve várja látogatóit, s szolgál a gyülekezet házaként a városban) zsinagóga, kiállítótér és mögötte egy csinos rendbe rakott kertecske található.

A gyorsan, könnyen áttekinthető kiállítás összefoglalja, az ezen a területen letelepedett zsidók történetét. Az első említések még a XIII. századból valók és a korabeli oklevelek tanulsága szerint III. András 1291-ben ugyanolyan jogokat biztosított a zsidóknak, mint a többi itt élőknek.

A mohácsi csatavesztés után a zsidók többsége is elmenekült innen, s 1848-ig nem is kapott lehetőséget arra, hogy újra a város területén telepedjen le. Ugyanakkor Pálffy Miklós a környék földesura befogadta birtokaira a zsidókat, akik „védelmi adóért" cserében biztonságot kaptak, s dolgozhattak.

Pozsony, mint a zsidó világ egyik fontos szellemi központja a XVIII. század végén, a XIX. század elején vált ismerté, elsősorban Chatam Sofer (Mose Schreiber) rabbinak köszönhetően. Sírja a városban fontos zarándokhely – s a villamosmegállót is róla nevezték el. Így napjában számtalanszor felhangzik a neve – amikor a vezető bemondja a következő megállót.

S ha kicsit előreugrunk a történelemben, sokan állítják, a legújabbkori recepciója a zsidók kultúrának akkor következett be, amikor a „bársonyos forradalom" után, a szovjet birodalom összeomlásakor mind többen, többek közt a város vezetői is, felismerték, milyen fontos kulturális érték ebben a sokszínű városban a zsidó hagyomány. A megmaradt zsidó emlékeket felújították, ma áradnak a legkülönbözőbb országból érkező turisták, hogy megcsodálják ennek az elpusztított világnak a maradékát.

De térjünk vissza a régi Pressburgba, ahol a zsidók újra teljes jogú polgárok a kiegyezés utáni emancipációs törvényekkel lettek. A XX. század elején már a lakosság 10 százalékát tették ki. Sajnos az első világháború előtti évben egy nagy tűz, majd a szocialista városrendezés lakóhelyeiket a vár alatt, vagy a Zsidó utcában eltüntette – minderre néhány kép emlékeztet most csak ezen a kiállításon.

A holokauszt idején az itt élő zsidók jelentős részét meggyilkolták. A Tiso féle szlovák állam 1939-től vezette be a zsidóellenes törvényeket. A kifosztott, kirabolt embereket 1942 tavaszán kezdték deportálni, sokan kerültek Auschwitzba – mi több, a magyar zsidókat figyelmeztető auschwitzi szökevények is szlovákok voltak. Más kérdés, hogy nem sok hatása volt a hajmeresztő kalandok között kicsempészet, a magyar állami és egyházi vezetőkkel és részben a külföldi közvéleménnyel is ismertetett figyelmeztetésnek.

A szlovákiai zsidók közül voltak, akik elrejtőztek, elbújtak, s olyanok is, akik a partizánokhoz csatlakoztak és fegyverrel próbáltak védekezni a nácik ellen – rácáfolva a „mentek, mint a birkák a vágóhídra", amúgy igaztalan, s jogtalan vádjára. (A washingtoni Holocaust Memorial Museum - ushmm.org - részére készítettünk erről pár visszaemlékezővel interjút, beszámolok majd ezekről a Pesti Sólet olvasóinak is.)

Pozsony több mint 15 ezres közösségéből alig 1500-an jöttek vissza.

A kiállítás mindennapi használati tárgyakkal, képeslapokkal, festményekkel, fotókkal, könyvrészletekkel próbálja felidézni a letűnt kort.

A kiállítás darabjai az egyik első itteni zsidó múzeum kincsei közül kerültek ki, amelyet 1928-ban alapítottak és a háborúig Bárkány Jenő (Eugen) vezetésével működött Eperjesen (Presov). 1952-1993 között a prágai Állami Zsidó Múzeumhoz kerültek a tárgyak, majd onnan – Csehszlovákia szétválása után kapták vissza. De adományok és ide jutott privát gyűjtemények tárgyai is gazdagítják a kínálatot.

Fontos része a bemutatónak az oktatásról szóló rész – nemcsak azért, mert a zsidó életnek az egyik alappillére a tanulás, az oktatás, hanem azért is, mert az említett Chatam Sofer fontos jesivává tette az itt lévőt. Fiatalemberek százai jöttek ide tanulni, szerte Európából, a pozsonyi jesiva jó ajánlólevél volt mindenfele. (Három nemzedéken át tartott az aranykor, így még az én rabbi dédapám, Adler Illés is tanult itt egy ideig – egy iskola jó híre maradandó.)

Pozsony 1945. április 4-én szabadult fel. A zsidó közösség formálisan már 15-én újjáalakult. Az első nagy ünnepeket ebben a zsinagógában ülték meg.

A visszatérő maroknyi embernek el kellett döntenie, ott marad-e ahonnan elhurcolták, vagy új életet kezd, valahol máshol. Sokan elmentek, a maradást választók közül sokan nevet változtattak és próbáltak nem feltűnőkké válni.

Ennek ellenére zsidó élet a kommunista elnyomás éveiben is megmaradt, ha a felszín alatt is sokszor.

A kiállítás erről és az újjáéledő világról is mutat tárgyakat, emlékeket, fotókat.

A '90 utáni „zsidó reneszánszra" pedig többek között egy fehér póló is utal – rajta a szarvasi tábor címere – hiszen a szlovákiai zsidó fiataloknak is ez a hely vált egyik fontos igazodási pontjává.

Szentgyörgyi Zsuzsa

Apa és fia: kiemelkedő magyarok - száz éve halt meg Eötvös Loránd (1848-1919)

Nagy magyar tudósokról, elsősorban fizikusokról írtam eddigi sorozatomban. Őket nemcsak zsenialitásuk kötötte össze, hanem az is, hogy kiemelkedő tevékenységüket mindnyájan külföldön végezték. Ennek elsődleges oka, hogy Európában és benne Magyarországon is, életüket fenyegette zsidó mivoltuk. A mostani írás hőse nem volt zsidó, sőt, báróként jeles arisztokrata család leszármazottja. Ám ő is zseniális tudós, nagy alkotó volt, aki ráadásul hazájában élt és alkotott. Megemlékezésünket az is indokolja, hogy idén száz éve hunyt el.

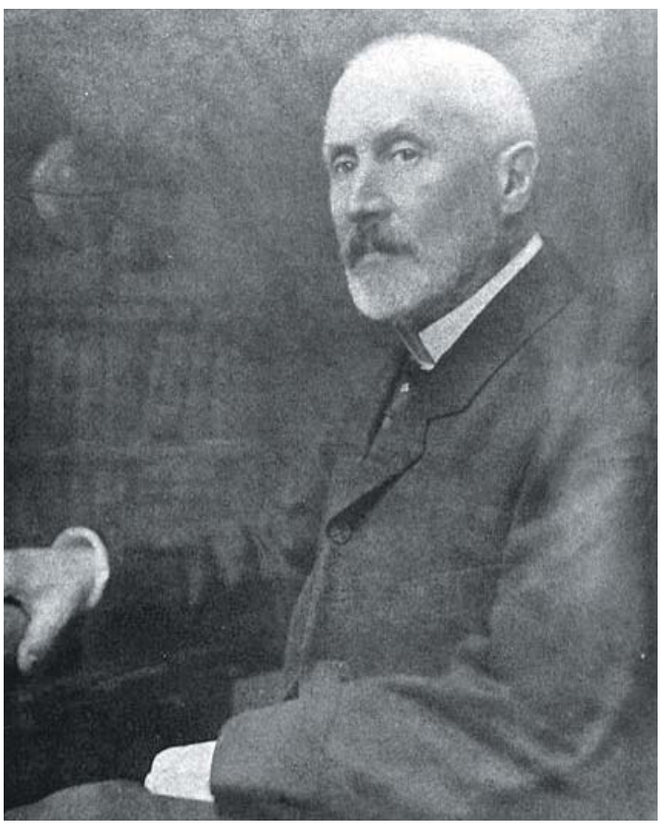

A nemzetközi hírű fizikusnak, Lorándnak az édesapja a magyar történelem egyik legkiválóbb alakja. A korán elhunyt Eötvös József (1813-1871) már viszonylag fiatalon, oktatási miniszterként aktív részt vevője a dicsőséges forradalomnak. A kiegyezés után a közoktatás reformereként ugyancsak kiemelkedő tevékenységet folytatott a magyar közoktatás megújításáért. Haladó, szabadelvű politikusként az ő érdeme a nemzetiségek egyenlőségének előmozdítása. A magyarországi társadalom, sőt a gazdaság fejlődését is jelentős mértékben előmozdította a szellemi vezetésével már a kiegyezés évében megalkotott emancipációs törvény, amely tényleges alapja lett a magyarországi zsidók egyenlőségének. Ennek egyik fontos következményeként a zsidó polgárok, vállalkozók igen tevékeny részeseivé válhattak a XIX. század utolsó harmadában a rendkívüli magyar gazdasági fellendülésnek.

A nagy politikus fia, Loránd is kiemelkedő alakja lett hazánk történetének. Apja kívánságára, hogy folytassa a nagy elődök pályáját, beiratkozott a jogi egyetemre, ám szellemi késztetése sokkalta inkább a természettudományok felé irányította. Talán azt is felismerte, ilyen híres apa pályájának folytatójaként nem lehet képes az önálló tevékenységre és – tegyük hozzá – hírnév elnyerésére. Már jogi tanulmányai mellett kiváló hazai professzorok matematikai, ásványtani, kémiai előadásait is hallgatta. Végül abbahagyta a jogi tanulmányait és elment a XIX. században a természettudományok központjába, Németországba. Beiratkozott a Heidelbergi Egyetemre, itt olyan híresség ektől tanult, mint Helmholtz, Kirchhoff, Bunsen. Loránd nagy tehetségét mutatja az is, hogy ifjan, alig 22 évesen már kitüntetéses doktori címet szerzett. Ez egyáltalán nem volt magától értetődő siker, mert abban a félévben mindössze ketten kapták meg ezt a címet. A másik díjazott, a később ugyancsak híressé vált matematikus, Kőnig Gyula (1849-1913).

Hazatérve meredeken ívelt felfelé a pályája. Nyilván ebben nagy szerepe volt kiemelkedő tehetségének, de talán része lehetett az ismert és elismert politikus és író atya hírnevének is. Ez azonban csak a kezdetben jelenthetett előnyt (ha jelentett), mert az édesapa, József, 1871 elején, nagyon korán, elhunyt. Az ifjú fizikus már ekkor magántanári kinevezést kapott, méghozzá olyan jeles professzorokból álló bizottság ajánlására, mint Jedlik Ányos, Petzval Ottó, Than Károly. Sőt, egy évvel később már rendes tanár lett, és rá hat évvel, még mindig fiatalon, kinevezték a nyugalomba vonult Jedlik tanszékének élére. Huszonöt évesen már beválasztották levelező tagnak a Magyar Tudományos Akadémiába, rá tíz évre pedig rendes tag lett. Mi több, mintegy folytatva atyja pályáját, aki 1866-tól halálig volt az MTA elnöke, fia 1889 és 1905 között töltötte be a tisztséget. Miként apja, - bár rövid ideig (hét hónapig), de ő is volt Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere. S ezen időszak alatt – szintén az atyai hagyományokat folytatva segített előkészíteni a zsidók teljes emancipációját, így a zsidó bevett vallássá vált. Igaz, ennek kimondásakor már nem volt miniszter.

Hírnevét elsősorban az általa feltalált és kidolgozott torziós inga teremtette meg, amelyet a gravitációs tér térbeli változásának mérésre szerkesztett. Vizsgálatait a földmágnesség mérésre is kiterjesztette, erre is kidolgozott műszert, a transzlatométert. A szerte a világon előszeretettel használt Eötvös-ingából itthon 65 darabot gyártottak és el is adtak külföldre. A jelentős igény ellenére sokkal többet azért nem, mert a tudós nem szabadalmaztatta találmányát, mintegy követve tanszéki elődjét, Jedlik Ányost, aki szintén elmulasztotta szabadalmaztatni villanymotorját. Ám az Eötvös-ingára igen nagy kereslet mutatkozott, ezért külföldön több százat is gyártottak belőle. Eötvös egyébként nemcsak a torziós ingával alkotott kiemelkedőt. Még fiatal kezdőként behatóan foglalkozott a folyadékok felületi feszültségének változásaival, az így felfedezett törvényszerűséget ma is Eötvös-törvénynek nevezik. Ám azt sem kerülhetjük meg, hogy bizonyos retrográd szemléletét ne említsük meg, mivel Eötvös, haláláig tagadta a modern fizika megújulását jelentő kvantumelméletet.

Nem szabad megkerülnünk egy másik kiváló hazánkfiának említését sem. Nem magyarnak született a német származású Süss Nándor (1848-1921), de magyarként lett kiváló alkotótársa a tudósnak készülékei megvalósításában. Süss egyszerű tanműhelyét kinőve a budapesti Csörsz utca sarkán gyárat alapított. Optikai, geodéziai műszerek sorát, majd a háborúban fejlett lőelemképzőket gyártottak itt. A később Magyar Optikai Művek (MOM) néven híressé és sikeressé vált nagyvállalatot a rendszerváltás után privatizálták. Az új tulajdonosok először feldarabolták, majd megszüntették a gyárat, szabad utat építve a nemzetközi konkurenciának. Jelenleg a MOM helyén egy arctalan lakótelep és egy csúf pláza terpeszkedik.

Az idén száz éve elhunyt Eötvös Loránd személyét, alkotásait az utókor nagy becsben tartja. Egyetem, iskolák sora őrzi a nevét. Mi több, a Magyar Tudományos Akadémiától nemrég, államosítással elvett kutatóhálózat is az ő nevét hordozza. Nagy kérdés, vajon hogyan reagálna erre a lépésre a tudós, aki nemcsak tagja, hanem 1889 és 1905 között elnöke is volt a Széchenyi István és más jeles kortársai által alapított tudóstársaságnak.

Pesti Sólet | *a Dohány utcai körzet havilapja* | 2019. október 25. | 5780. Tisri 26.

ÚJLIPÓTVÁROS A KEZDETEKBEN…1.0

Érdekességek korai üzletekről, vendéglőkről

Majd egy éve új sorozatot indítottunk, amely többek tetszését elnyerte. Folytatjuk a sok érdekességgel tarkított utazást - a XX. század elejének Budapestjén. Továbbra is a www.melyenszanto.blog.hu szerzője, Szántó András válogat a blogban megjelent legérdekesebb írásaiból. Most „hazai pályára”, Újlipótvárosba látogatunk.

Egy városrész életerejének jellemzésére elsősorban a kereskedelem és a vendéglátás hivatott. „Ahol üzlet van - ott élet van” – mondta Karinthy Frigyes, mikor a kávéházakról beszélgetett egy társaságban. Egy körzetben élők hétköznapi világa főként az üzletekben, hivatalokban, cégek irodáiban és mindenekelőtt a kocsmákban és kávéházakban figyelhető meg.

Újlipótváros e tekintetben lassan indult és lassan, furcsán támadt fel. A nyomok után kutatva kevés dokumentumot találtam az „őskorból” – a gyári-üzemi, a vidékies és szegénynegyedes évtizedekből -, illetve a gyors fejlődés (20-as évek) utáni időkből, persze más-más okok miatt. Egy korai képeslapon még a Vígszínház és a körúti bérpaloták felépítése után is látszik, hogy közvetlenül a színház mögött alacsony, földszintes lakóházak álltak falusi utcasort alkotva. Mögöttük - ameddig a szem ellátható - semmilyen magasabb építmény nem volt a távolabbi gyárkéményeken kívül. Ekkor még „semmi érdekesség” nem volt a területen, a Suhajda telep szegényeinek kocsmáiról és a fűszeres (szatócs?) üzletekről fényképek, képeslapok nem készültek.

A nagy fellendülés, főként az első világháború utáni időszakban pedig olyannyira belterjessé – szinte önellátóvá - vált Újlipótváros, hogy tán senki sem érezte szükségét a reklámozásnak. Bár a korabeli napilapok egyes rovataiban akadtak a helyi boltok, vállalkozások hirdetései. Jelenleg képeslapok, számlák, egyéb dokumentumok is korlátozottan állnak rendelkezésre e korszakból.

Az ipar emlékei

Kezdetekben a mai Újlipótváros ipari terület volt a Váci úttól a Dunáig, de e minőségében fontos gasztronómiai szerepet töltött be a főváros életében. A korabeli Pest északi részének félig-meddig ellátó központja is lehetett, mivel itt álltak meg a Vác felől jövő kofahajók hajnalonként (a még a Pozsonyi út vonalában lévő Duna-parton), s áradtak szét a zöldséges – gyümölcsös - tejes és egyéb kofák a piacok felé (a Lehel piac kialakulása is ekkor indult). A szintén dunai hajókon érkező gabona, búza is ide érkezett „az Osztrák-Magyar Monarkia” legnagyobb malomipari vállalata üzemeibe.

Az Erzsébet Gőzmalom társaság hatalmas épülete a felső-rakparton, illetve a Kárpát utcában állt és naponta friss búzával szolgálta a környékbeli pékeket, kereskedőket és akár a kisebb üzleteket. A további kisebb malmok (a Csáky, azaz a mai Hegedűs Gyula utca sarkán az Árpád malom, a Nyugati pályaudvarral szemben a Katona József utcáig az Unió Malom) azonos célt szolgáltak.

Az Unió malom belső utcáinak egyike a mai Kádár utca, mert itt – és a környező utcákban - dolgoztak a hordókészítő mesterek. Az egyik közülük volt Schwarcz úr, kinek műhelyéből feltehetően a Király sörfőzde hordói is kikerültek. A Duna partjához közel ugyanis a Király Sörfőzde működött, mely üdítő kivétel volt a kőbányai sörhegemónia mellett – és állítólag azoknál is jobb sört főztek benne…

A vendéglátás csak a századforduló után kezdett életre kelni; bár a Vígszínház büféjét és alagsorban lévő éttermét sokan istenítették! A jelentősebb éttermek és kávéházak csak a századfordulón alakultak ki a környéken. A Vígszínház kávéház népszerű és magas minőségű volt, de nem tartozott szorosan a területhez, hiszen a Nyugati tér északi oldalán, a félkör alakú hatalmas bérház földszintjén volt. Ennek ellenére az újlipótvárosi gyarapodó lakosság kezdetben szívesen látogatta, hiszen egyrészt a környék legelőkelőbb kávéháza volt. Másrészt akkoriban minden színházhoz „tartozott egy saját kávéház”, s ezt a címet a Vígszínház melletti Club kávéház nem viselhette, mert mire megépült, a név már két éve foglalt volt.

A vendéglátás „hőskora”

A környék egyik legkorábbi épülete volt a Wellisch palota. Az építész *Wellisch Alfréd* saját telkén (a mai körút és Hegedűs Gyula u. sarkán) építtette fel a házat 1890-ben és gyorsan bérbe adta a lakásokat. A bolthelyiségekkel nehezebben boldogult, pedig a kiépülő Lipót körúton egyre szaporodtak a mesteremberek és szolgáltatók üzletei, csak éppen egy elegáns kávéház hiányzott. Erre vállalkozott *Weinberger Mór* vendéglős 1892-ben. A „Club Kávéház” néven megnyílt helyiség leginkább egy kaszinóra hasonlított: a falakat és a mennyezetet arannyal futtatott fehér lakk fedte, a bejárattól vörös szőnyeg vezetett a nagyterembe, a plafonról nemes ívű bronzcsillárok lógtak. A belső teret 1900-ban jelentősen átalakították, és a vezetést 1903-ban Katona Gyula vette át (a Váci utcai Tiszti Kaszinó kávésa-vendéglőse). A Club akkor vált igazán neves hellyé, mikor Heltai Jenőt megnyerték a Vígszínház művészeti igazgatójának. Ettől kezdve a kávéház rendszeres vendégei közé tartozott ő maga és baráti köre: Molnár Ferenc, Nagy Endre, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán és az irodalmi élet sok más személyisége, valamint a színház művészei.

Hauser vendéglő

A Lipót körúti élénkülő forgalom és a környék iránti érdeklődés eredményeként a századforduló után sorra nyíltak a kisebb nagyobb üzletek, pékboltok, cukrászdák – és természetesen éttermek is a Duna parttól a Nyugati pályaudvarig. Az egyik ilyen – kezdetben népszerű – helyiség volt Hauser Károly étterme a Lipót körút 2. szám alatt. Házias ételekkel szolgáló „vendéglőként" is hirdette magát Hauser úr, aki nem is álmodott arról, hogy kb. 100 év múlva (ha kitartó!) szomszédja lehetett volna a „nagy amerikai étteremlánc" újlipótvárosi képviselőjének…

Néhány házzal feljebb, a 10-es szám alatt volt *Kása Géza* vendéglője, mely talán a legrégebbi emlékem Újlipótváros gasztronómiájáról. A család az 1870-es években nyitotta első üzletét még a régi földszintes házban, amit „Borház Sörház" címen hirdetett.

Rudolfpark kávéház

A ház másik felében saját vegyeskereskedése működött, hogy a vendéglő ellátása egyszerűbb legyen. Persze a fő vendégkör a környék üzemeiből tevődött ki, s amíg a családfő borozott, vagy sörözött, addig asszonya bevásárolt a boltban. Kása úr hűséges volt a helyhez; a körút kiépítése után ugyanis az azonos helyen épült - illetve az átszámozás miatt kissé feljebb került - 10-es számú házban az elsők között bérelt helyiséget. Az új vendéglője egyértelműen a régit idézte, hiszen neve is ez volt: „Kása Géza vendéglője a régi jóvilághoz". Itt már polgári söröket mértek és a közönség is szemmel láthatóan az emelkedettebb rétegekből állt. Pedig az új, csicsás bérház hátsó sarkánál még a földszintes épületek és fakerítéseik ott voltak!

Továbbmenve a Lipót körúton és az időben egyaránt - elérünk a Vígszínházig. A 30-as évekre a bérházak összes lehetséges helyiségeit elfoglalták a bérlők. A 12-es számú házban látható a *Wlassics Pál* által nyitott „Falatozó – Borozó" – szorosan beékelve *Redner Kálmán* húscsarnoka és a Budapesti Tejszövetkezet üzlete közé.

A Lipót körúton megélni azért is nehéz lehetett, mert szemben a „régi Lipótvárosi" oldalon rengeteg étterem és kávéház várta-csábította a vendégeket. Ám az „újlipótiak" már akkor sem szívesen keltek át a másik oldalra egy akármilyen kávé, vagy kifli kedvéért!

Rudolfpark, a „nagykávéház" - és a Rudolf tér

Sokkal közvetlenebb kapcsolat fűzte Újlipótvároshoz a Rudolfpark kávéházat. Az 1903-ra kiépült rakparton az első nagyszabású építkezés a Palatinus házak létrehozása volt *Vidor Emil* tervei alapján. Ebben nyílt meg Újlipótváros első jelentős „saját" kávéháza: a Rudolfpark (a trónörökös tiszteletére elnevezett Rudolf téren). A kávéházat *Vörös Ernő* nyitotta meg. A hely különlegességéről így írt a hajdani krónikás, Balla Vilmos:

„…a Palatinus-házak előtt végigvonuló Újpesti quai (rakpart – szerk.) gyönyörű voltának nem akad párja Budapesten. Elsőbben is háromszor olyan széles, mint a pesti vagy budai korzó, hangulatos csendjét nem zavarja a villamosok csilingelése és nincsen aszfalttal, e nyáron olvadozó, illatozó és esténként meleget kisugárzó anyaggal burkolva, hanem sárga keramitkockákkal van kirakva, nem is szólva arról, hogy az út közepén, egész hosszában, árnyas fasor vezet végig, azonfelül a két járdát is terebélyes fák szegélyezik. Aztán a levegő! A Duna, a Margitsziget és a Hármashatárhegy egyesült erővel szállítja ide éjjel-nappal a pormentes, ózondús, hűs ájert, eszményi üdülőhelyet varázsolva ez útra. Nyári, estéken csakugyan valóságos strandélet zajlik le e klimatikus fürdőben."

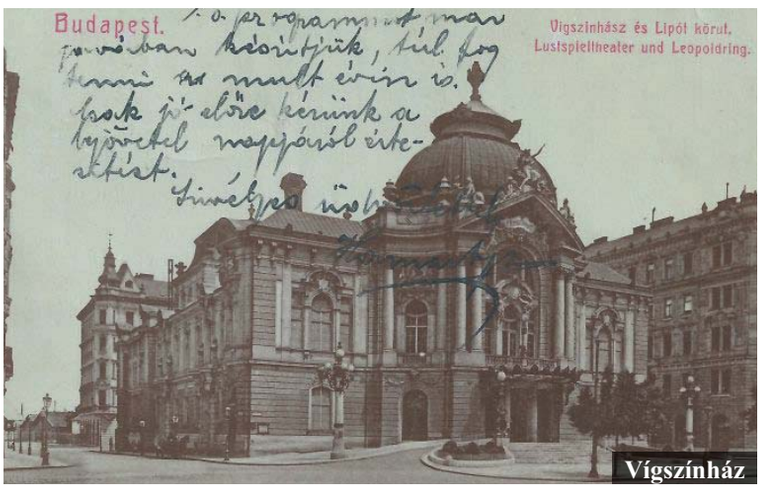

Vígszínház

A kávéház népszerűsége csak nagyon lassan alakult ki, pedig a francia chef remekművei és a szerződtetett katonazenekar, majd cigányzenekar mindent elkövetett ennek érdekében.

Állatkertről, Városligetről, a főváros nevezetes épületeiről és nívós grafikusok által készített plakátokról több százféle lapot milliós példányszámban itt készítettek el.

A Rudolf tér már a századfordulótól kezdve központi szerepet kapott – sorra nyíltak itt a kis üzletek és a vendéglátóhelyek. Az egyik közülük *Élő József* nagyvendéglője a tér 5. számú házában. Remek konyhája, elegáns berendezése és tavasztól-őszig nagyszerű terasza tette népszerűvé. A vendéglős *Ferenc* nevű testvére a Keleti pályaudvar mellett működtetett rendkívül elegáns csemege üzletet különleges árukészlettel.

A Rudolf tér 1-ben nyílt meg 1936-ban a Víg Hajós Étterem. Valószínűleg a mai McDonalds helyén működött és egy halászcsárda

Érdekes adalékként: A Palatinus ház másik részén, a Rudolf téren kapott helyet a Magyar Fölrajzi Intézet is, melynek kiadványai évtizedekig a hazai térképészet remekei voltak – az általános iskolásoktól a dunai hajósokig milliók használták őket. Képes levelezőlap kiadásaik nagymértékben segítették Budapest idegenforgalmát – az típusú üzlet lehetett, egyszerű polgári belső kialakítással, de látványos grafikai reklámokkal és étlappal. A korra jellemző „mű-népies" grafikájú, itt bemutatott képeslapot a tér másik oldalán lévő Földrajzi Intézet készítette.

Az eredeti cikkben még számtalan érdekességet és fotót is találhatnak: https://tinyurl.hu/75J2/

Jahrzeit-napok a falnál

A Dohány utcai Zsinagógában a fekete gránitból készült Jahrzeit-falon a kis névtáblák fölötti gyertyák évente öt alkalommal gyulladnak fel, s emlékez-tetnek elhunyt hozzátartozóinkra, ismerősünkre. A négy Mázkir napon, vagyis Jajm Kippur, Smini Áceresz, Pészach 8. és Sovuajsz 2. napján és haláluk héber naptár szerinti évfordulóján – az előző estétől – világítanak szeretteinkért a gyertyák. A Jahrzeit-napon a reggeli i.tentisztelet után a közösség átmegy a falhoz és Káddist mond az elhunytért. Lapunk úgy segít Önöknek, hogy közreadjuk, elhunyt szeretteiknek mikor is van a Jahrzeitje.

Bíró Imre Sándor	november 1.	Irin Izrael	november 16.
Schwartz Olga	november 3.	Reiner Béláné	november 18.
Reichental Jakabné	november 5.	Silberer Emma	november 18.
Hoffmann József	november 6.	Birnbaum Sándor	november 19.
Sömjén Ferencné	november 6.	Schein Ágnes	november 21.
Markovics György	november 9.	Gyarmati Hoffmann Lívia	
Kalina Vera	november 10.		november 24.
Tímár Károly	november 11.	Molnár Bernáthné	november 26.
Wízner Sándor	november 13.	Dr.Wesel Katalin Zelma	
Feit László	november 14.		november 29.

Tízezrek a Siratófalnál az ároni áldásért

Több tízezer imádkozó érkezett a Nyugat Fal melletti térre, hogy kohaniták százai áldják meg őket: „Áldjon meg téged az ÚR, és őrizzen meg téged!”. A Kotelnél tartott tömeges ároni áldás szokását majd 50 éve újították meg.

Ezúttal majd 40 ezer ember vett részt a reggeli imán a Nyugati Falnál, és további több ezer ember igyekezett múlt szerdán oda, hogy részt vegyen a hagyományos ároni (papi) áldáson, melyet Szukkajsz és Peszach során mondanak el. A sokaságot kétszer áldják meg – a reggeli és a délutáni ima alatt.

A rendőrség lezárta az óvárosba vezető főútvonalakat. Az óvárosban csak a környék lakosai utazhatnak. Jeruzsálem rendőrsége, határrendészeti katonák és önkéntesek ezrei helyezkedtek el az óváros körül és a Siratófalhoz vezető utakon annak érdekében, hogy az imádkozó tömeg biztonságban legyen.

Az i.tentiszteleten résztvevők előtt kohaniták százai, a Lévi törzs leszármazottai álltak, akik arcukat imasállal takarták el, és elmondták a Tórában leírt „Hármas áldást”:

„Áldjon meg téged az ÚR, és őrizzen meg téged! Ragyogtassa rád orcáját az ÚR, és könyörüljön rajtad! Fordítsa feléd orcáját az ÚR, és adjon neked békességet! Így szóljanak nevemben Izráel fiaihoz, és én megáldom őket.” Ezt az év minden év reggelén elmondják, ha a minjenben egy, vagy több kohanita is részt vesz, de a félünnepek ritka alkalom arra, hogy egyszerre rengeteg kohanita által áldassunk meg.

Az ároni áldást általában az ünnep második napján tartják, hogy lehetővé tegyék a külföldi lakosok részvételét. Az imádság befejezésekor a főrabbik üdvözlik a zarándokot.

A tömeges áldást 1970 óta tartják meg a Nyugati Falnál. A jeruzsálemi Menachem Rabbi Mendel Gaffner újította meg a szokást. Egy, a Siratófalnál tartott imádkozása során Gaffner visszaemlékezett, hogy a Midrás az ároni áldás különleges erejéről és áldásáról ír – még a templom megsemmisítése után is –, és úgy döntött, visszaállítja azt régi dicsőségébe.

Pesti Sólet • A Dohány utcai körzet lapja • Felelős kiadó: Nádel Tamás • Főszerkesztő: Schiller Zsolt • e-mail: pestisolet@dohany-zsinagoga.hu
Megjelenik havonta • Nyomás: Mediaworks Kiadó és Nyomda Kft., igazgató: Bertalan László, cím: 1225 Budapest, Campona utca 1. • e-mail: nyomda@mediaworks.hu